

שמות פרק כג

(כ) הִנֵּה אֲנִי שֹׁלַח מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לְשַׁמֵּר בְּדַרְךָ וְלְהַבִּיאֲךָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכַּנְתִּי: (כא) הַשְּׁמֶר מִפְּנֵי וּשְׁמַע בְּקוֹל אֵל תָּמַר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפָשַׁעְכֶם כִּי שָׁמִי בְּקִרְבּוֹ: (כב) כִּי אִם שָׁמַע תִּשְׁמַע בְּקוֹל וְעִשִּׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאִיבַתִּי אֶת אִיבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת צַרְרֶיךָ: (כג) כִּי יֵלֶךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וְהִבִּיאֲךָ אֶל הָאֲמָרִי וְהַחַתִּי וְהַפְּרָזִי וְהַכְּנַעֲנִי הַחַיִּי וְהַיְבוּסִי וְהַכְּחַדְתִּי:

רש"י
(כ) הנה אנכי שולח מלאך - כאן נתבשרו שעתידין לחטוא, ושכינה אומרת להם (שמות לג ג) כי לא אעלה בקרבך: אשר הכינותי - אשר זמנתי לתת לכם, זהו פשוטו ומדרשו אל המקום אשר הכינותי כבר מקומי ניכר כנגדו, וזה אחד מן המקראות שאומרים, שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה: (כא) אל תמר בו - לשון המראה, כמו (יהושע א יח) אשר ימרה את פיך: כי לא ישא לפשעכם - אינו מלומד בכך, שהוא מן הכת שאין חוטאין, ועוד שהוא שליח ואינו עושה אלא שליחותו: כי שמי בקרב - מחובר לראש המקרא, השמר מפניו כי שמי משותף בו, ורבותינו אמרו זה מטטרו"ן ששמו כשם רבו. מטטרו"ן בגימטריא שדי: (כב) וצרתי - כתרגומו ואעיק:

שמות פרק לג

(א) וַיְדַבֵּר יְקוֹק אֶל מֹשֶׁה לֵּךְ עֲלֵה מִזֶּה אֶתְּהָ וְהַעֵם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיעֲקֹב לֵאמֹר לְזָרְעֶךָ אֶתְנַנָּה: (ב) וּשְׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגִרְשִׁיתִי אֶת הַכְּנַעֲנִי הָאֲמָרִי וְהַחַתִּי וְהַפְּרָזִי הַחַיִּי וְהַיְבוּסִי: (ג) אֶל אֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עִם קִשָּׁה עָרַף אֶתְּהָ פֶן אֶכְלָךְ בְּדַרְךָ: ... (ד) וַיֹּאמֶר פָּנִי יִלְכוּ וְהִנַּחְתִּי לְךָ:

רש"י
(א) לך עלה מזה - ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות, לכך נאמר עלה, דבר אחר כלפי שאמר לו בשעת הכעס (שמות לב ז) לך רד, אמר לו בשעת רצון לך עלה: אתה והעם - כאן לא נאמר ועמד: (ב) וגרשתי את הכנעני וגו' - שש אומות הן, והגרגשי עמד ופנה מפניהם מאליו: (ג) אל ארץ זבת חלב ודבש - אני אומר לך להעלותם: כי לא אעלה בקרבך - לכך אני אומר לך ושלחתי לפניך מלאך: כי עם קשה ערף אתה - וכששכינתי בקרבכם ואתם ממרים בי מרבה אני עליכם זעם: אכלך - לשון כליון: (ד) ויאמר פני ילכו - כתרגומו, לא אשלח עוד מלאך, אני בעצמי אלך, כמו (שמואל ב' יז יא) ופניך הולכים בקרב:

יהושע פרק ה

(יג) וַיְהִי בַּהִיּוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיִּרְאֵה וְהָיָה אִישׁ עֹמֵד לִנְגְדוֹ וְחָרְבוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלֵנוּ אֶתְּהָ אִם לְצָרֵינוּ: (יד) וַיֹּאמֶר לֹא כִּי אֲנִי שָׂר צָבָא יְקוֹק עִתָּהּ בְּאִתִּי וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל פְּנָיו אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ וַיֹּאמֶר לוֹ מַה אֲדַנִּי מִדָּבָר אֶל עַבְדּוֹ: (טו) וַיֹּאמֶר שָׂר צָבָא יְקוֹק אֶל יְהוֹשֻׁעַ שֶׁל נֶעֱלַךְ מַעַל רַגְלֶךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶתְּהָ עֹמֵד עָלָיו קִדָּשׁ הוּא וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כֵּן:

רש"י
(יג) בהיות יהושע ביריחו - מכאן לעיבורי של עיר שהיא מן העיר שאי אפשר לומר בתוך יריחו: הלנו אתה - הלמסעדנא אתיתא: (יד) עתה באתי - לעזרתך שאין אדם יכול להלחם עליה ולתופשה להפיל החומה אבל בימי משה רבך באתי ולא חפץ בי שנאמר אם אין פניך הולכים וגו': (טו) שר צבא ה' - ישראל שהוא צבא לה' ומיכאל היה שנאמר ומיכאל שרכם:

בראשית פרק מח

(טו) וַיְבָרֶךְ אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְכוּ אֲבֹתַי לְפָנָיו אַבְרָהָם וְיִצְחָק הָאֱלֹהִים הֲרַעָה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (טז) הַמַּלְאָךְ הִגָּאֵל אֹתִי מִכָּל רַע וַיְבָרֶךְ אֶת הַנְּעָרִים וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמֵי וְשֵׁם אֲבֹתֵי אַבְרָהָם וַיִּצְחָק וַיְדַגֵּן לָרֶב בְּקִרְבַּי הָאָרֶץ:

העמק דבר
(טז) המלאך הגואל וגו'. יברך את הנערים. האי יברך קאי גם אל האלהים אשר במקרא הקודם גם על המלאך. אלא שלא אמר יברכו. שהרי גם המלאך אינו מברך אלא מדעת קונו ית' אלא שהוא בבחינה נמוכה ממעשה הבא ע"י הקב"ה בכבודו ית' משי"ה כתיב בלשון יחיד וכיב"ז בסי' שמות י"ד

כ' [הרחב דבר]: והנה אמר יעקב לענין פרנסה האלהים. ולענין גאולה המלאך. באשר ראה ברוה"ק כי כך תהיה המעלה היותר גבוה של זרע יוסף. וכדאי במגילה ד"ג שבשעה שראה יהושע ביריחו את המלאך א"ל אמש ביטלתם תמיד של בה"ע ועכשיו ביטלתם ת"ת א"ל יהושע על איזו המהם באת א"ל המלאך עתה באתי. וכבר נדחקו רש"י בסנהדרין דמ"ד והתוס' כאן להראות רמז לזה הדרוש. ויותר תמוה דלפי שטח המאמר משמע שהמלאך בא נגד ישראל בשביל החטא והרי בפשטא דקרא אינו כן. רמז לזה הדרוש. ויותר תמוה דלפי שטח המאמר משמע שהמלאך בא יגד ישראל בשביל החטא והרי בפשטא דקרא אינו כן. וגם במדרש בפי' זו מבואר שצווח המלאך מתוך צפורני רגליו של יהושע וא"ל אל תדיחני כשם שדיחני משה רבך. אלא כך הענין. יהושע ידע ודאי שהמלאך בא לעזור את ישראל. [והוא דמקשה בגמ' מהא שאין נותנים שלום בלילה וכו' לא כפרש"י שם שהוכיח שהיה לילה דאי ביממא היה מכירו כו' אלא כפי' רמ"ה בנימוקי סנהדרין מדכתיב שם ויהי בלילה ההוא] אלא שהיה קשה לו ביאת המלאך שהרי במדבר היה מתנהג הכל ע"י הקב"ה בכבודו ית' הן בעיני פרנסת ישראל הן בהנהגה מכל דבר רע כמשי"כ ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב. ובשעת העגל עלה בדעת שיהי' ע"י מלאך ולא הניח משה גם על שני

העמק דבר (המשך)

הדברים כמבואר יפה בפי' תשא. ועתה כשבא המלאך והיה מוקשה הדבר ליהושע. א"ל המלאך שזה בא על החטא אתמול ביטלתם וכו' ועכשיו כו' ע"כ באתי אני בשליחות הקב"ה למענכם ולא הוא ית' בכבודו. והנה ידוע שאין מלאך א' עושה שני שליחות הבין יהושע שלא בא המלאך אלא לדבר אחד. והשנית תהי' עוד ע"י הקב"ה בכבודו ית' והיינו ששאל הלנו אתה אם בשבילנו באת להספיק צרכינו או לצרינו פי' על דבר צרינו היינו למלחמה עליהם. והשיב המלאך כי אני שר צבא ה' הלא חרב שלופה בידי כשר הצבא. ולא באתי במגל וכדומה כלי הפרנסה מזה תבין אשר עתה באתי לצורך השעה שהוא עת המלחמה ולא על פרנסה שהוא ענין תמידי. והנה כבר נתבאר כ"פ שעסק התורה הוא חרב ומגן של ישראל. ועסק העבודה הוא מקור חקם של ישראל. נמצא אם היה המלאך בא בשביל מלחמתם ש"י. ידוע שבשביל עון ביטול ת"ת בא להקטין מעלתם. ואם בשביל פרנסה בא. ידוע שבשביל ביטול התמיד בא להקטין מעלתם. ועי' מש"כ לעיל י"ד י"ד. אחר כ"ז מבואר הברכה שראה יעקב דלפרנסה יהיה ע"י זרע יוסף בהשגחת האלהים הרועה וגו' ובהגנה יהיה ע"י המלאך הגואל וגו'. **ע"כ הרחב דבר**: **ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק**. הקדים שמו לשם אבותיו. דפי' ויקרא בהם שמי הוא מה שאומרים בתפלה אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. ויבואר בפי' שמות שהוא ע"ש השגחה על ישראל בשלשה ענינים. מלחמה והגנה. פרנסה. ומדת השלום. שבאו נגד תורה עבודה גמ"ח וכמש"כ לעיל י"ב י"ז והתפלל יעקב שיקוים בהם שלש מדות הללו. ובזה יקרא בהם שם האבות. וכבר ידוע דזרע יוסף היו מיוחדים במדת השלום וגמ"ח יותר מבדרך תורה ועבודה שיה' עיקם ביהודה ולוי כמש"כ לעיל מ"ו ד'. מש"ה הקדים ויקרא בהם שמי תחלה ואח"כ. ושם אבותי אברהם ויצחק. דמכ"מ היו בהם גם תורה ועבודה: